

VERZET EN COLLABORATIE IN MAASTRICHT

Bijdrage van Fred Cammaert

BESTRIJDING VAN NATIONAAL-SOCIALISME IN DE JAREN 30

Naar aanleiding van het succes van de NSB bij de verkiezingen voor Provinciale Staten in 1935 kwam de bestrijding pas echt op gang: kerken, confessionele partijen, sociaal democraten en communisten gingen in 't offensief. Hetzelfde deden het Comité van Waakzaamheid en Eenheid door Democratie.

In Limburg werd het offensief vooral door de Kerk gedragen: (herderlijke) brieven, brochures, studiedagen en bijeenkomsten. Voortrekkers waren bisschop Lemmens, Henri Poels, pater Jacobs en al die geestelijken die een bijdrage leverden vanaf de preekstoel.

BESTRIJDING ALS VOORPORTAAL VOOR VERZETSDEELNAME?

Het antwoord op die vraag luidt: ja. De protesten werden breed gedragen en aan de vooravond van de Duitse inval heerste een vrij algemene afkeer van het nazisme. De kerk of beter een aantal jonge priesters en kapelaans zou voorgaan in wat ik het humanitair katholiek verzet noem. Humanitair omdat het gericht was op hulp aan alle slachtoffers van het nazisme. Daarbij kregen ze steun van jongeren uit het verenigingsleven, waaraan veel jeugdige geestelijken als aalmoezenier deelnamen.

NA DE DUITSE INVAL: VOORTREKKERS IN MAASTRICHT

Toch waren 't geen geestelijken of jongeren uit het katholieke verenigingsleven – zij zouden pas later actief worden – maar gefrustreerde en ontevreden oud-militairen die nu dienst deden als douanier of marechaussee en zich verenigden in een organisatie die als de 'groep Dresen' of de 'RAF-groep' bekend staat. Zij begonnen als eersten met verzetsactiviteiten. Die bestonden uit hulp aan uit Duitsland ontsnapte Franstalige krijgsgevangenen in samenwerking met Belgische contactpersonen en het zoeken naar geschikte grenspassages als Caberg, Geulle, Eijsden en het ondergrondse labyrint in de St. Pietersberg. Weldra ontstonden de eerste contouren van een netwerk van hulpverleners. De leden hielden zich verder bezig met het verzamelen van militaire inlichtingen die ze doorgaven aan hun Belgische contacten. Ook gingen ze op zoek naar wapens en explosieven om sabotage te plegen. Zo probeerden ze in het voorjaar van 1941 de spoorbrug over de Maas in de lucht te laten vliegen, maar het ontstekingsmechanisme liet het op het laatste moment afweten. Ook duwden ze naar eigen zeggen boemelende en aangeschoten Duitse militairen in het kanaal Luik-Maastricht met z'n hoge kademuren. Daar kwam geen mens levend uit zonder hulp.

Behalve militairen waren er ook burgers actief in de groep. Zij hielden zich hoofdzakelijk bezig met het maken en verspreiden van een illegaal blaadje, de ‘Oranje Koerier’.

Zo bestreek de groep een opvallend breed verzetsspectrum. Gebrek aan ervaring, loslippigheid en argeloosheid deden de groep in november 1941 de das om. Een infiltrant uit communistische kring, die een dubbelrol speelde, slaagde erin om op vrij eenvoudige manier de groep binnen te dringen met als gevolg dat een maand later een groot deel van de medewerkers – 23 man in totaal – werd opgepakt. De meesten kwamen in Duitse kampen om het leven.

Ook de Maastrichtse communisten lieten al vroeg van zich horen. Anders dan de partijlijn voorschreef – tot de Duitse inval in Rusland hield de communistische partij zich gedeisd – kozen de Limburgse communisten er in mei 1940 meteen voor om ondergronds te gaan. Uit verhalen van gevluchte geestverwanten uit Duitsland in de jaren 30, kenden zij het ware gezicht van de nazi’s beter dan de gemiddelde Limburger. Reden om af te wijken van de officiële partijlijn; zo ook in Maastricht waar een bijzonder actieve achterban al sinds 1933 actief was in de bestrijding van het nazisme. Dat was niet verborgen gebleven en had tot huiszoekingen geleid. Erger nog, de politie had nauwkeurig bijgehouden wie erbij betrokken waren. Dat leidde meteen na de Duitse inval tot de eerste arrestaties, maar de meesten kwamen weer snel op vrije voeten, omdat de Duitsers op dat moment nog vastzaten aan hun pact met Stalin. Uit het veld geslagen door de arrestaties waren de communisten zeker niet. Eind 1940 verscheen het eerste exemplaar van het verzetsblad ‘De Vonk’. Na de Duitse inval in Rusland was het gedaan met de Duitse terughoudendheid. De jacht op alles wat communist was, werd geopend en de ene arrestatiegolf volgde op de andere. Dat was mede te wijten aan de communistische infiltrant Engwirda, die eerder al de groep Dresen had uitgeleverd aan de Sicherheitsdienst. Tot de zomer van 1943 vielen tientallen communisten in Duitse handen. Sommigen kwamen weer vrij bij gebrek aan bewijs; anderen kwamen in Duitse kampen om het leven.

HUMANITAIRE HULPVERLENING

Kijken we naar de kernactiviteit van het verzet in zowel Limburg als Maastricht, dan zien we dat die pas later, in de loop van 1942 en 1943 van de grond kwam en zich toespitste op humanitaire hulp. Dat wil zeggen hulp aan onderduikers, aan joden en aan verschillende soorten vluchtelingen. Denk bijvoorbeeld aan ontsnapte Franstalige krijgsgevangenen, Engelandvaarders en boven bezet gebied neergehaalde bemanningsleden van geallieerde bommenwerpers.

Wat opvalt in Maastricht en totaal afwijkt van de rest van de provincie is de grote onderlinge verdeeldheid. Een verdeeldheid die niet alleen langs de traditionele confessionele en politieke scheidslijnen liep. Wel is het zo dat het in

eerste instantie met name protestanten waren die zich met de hulp aan joden bezighielden. Dat had mogelijk te maken met contacten van sommigen buiten Limburg. Voor sociaaldemocraten en communisten gold min of meer hetzelfde: ieder deed zijn eigen ding in eigen kring. Om welke verzetsactiviteit het daarbij ging deed niet ter zake. Zo hielden verschillende groepen zich bezig met de hulp aan vluchtelingen en onderduikers.

Als voorbeeld noem ik de Belastinggroep Maastricht. De medewerkers spraken overigens van de 'groep Blok' of 'groep Versleijen'. Een team rond Jacques Vrij, een ambtenaar van de Rijksverkeersinspectie hield zich met hetzelfde werk bezig.

En dan was er de Limburgse onderduikorganisatie ofwel de LO. Die LO was in het voorjaar van 1943 opgericht op initiatief van een aantal jonge priesters, kapelaans en jongeren uit het katholieke verenigingsleven. Directe aanleiding was het Duits bevel aan de voormalige Nederlandse militairen om zich opnieuw in krijgsgevangenschap te begeven. De maatregel werd op de voet gevolgd door de eis dat hele jaarklassen van jongeren zich moesten melden voor arbeid in Duitsland. De Maastrichtse afdeling van de LO verrichtte voortreffelijk werk en hielp talrijke onderduikers aan een veilig schuiladres, maar haalde zich de woede van de Belastinggroep op de hals door de groep openlijk zo te noemen. Gemakkelijker konden ze het de Sicherheitsdienst niet maken, zo vonden Maastrichtse belastingambtenaren die deel uitmaakten van de organisatie. Ondanks incidentele samenwerking bleven de verhoudingen tussen de twee organisaties vertroebeld. Dat gold niet voor de aanvankelijk zelfstandig opererende protestanten en sociaaldemocraten. Zij sloten zich aan bij de LO, maar met behoud van een zekere mate van zelfstandigheid. En juist met de LO liep het slecht af. Door infiltratie van Gonnie Zeguers-Boere (géén familie van Heinrich Boere!) kon de Sicherheitsdienst de Maastrichtse LO in mei 1944 grotendeels oprollen. Meer dan vijftig personen werden opgepakt, van wie er ten minste zes in Duitse gevangenschap omkwamen.

DE ORDEDIENST

Al die verdeeldheid viel in het niet bij wat de Ordedienst of kortweg OD te zien gaf. Deze organisatie van oud-militairen was al in 1940 opgericht en had als belangrijkste doelstelling de handhaving van orde rust nadat de Duitsers zouden zijn vertrokken. Géén actief verzet dus, maar afwachten. De Limburgse OD nam daar geen genoegen mee, stelde zich veel actiever op dan de landelijke OD en raakte betrokken bij allerlei verzetswerk. In Maastricht liep het echter totaal anders. Hier bestonden aan de vooravond van de bevrijding twee verschillende OD's en het scheelde weinig of het waren er drie geweest. De eerste OD-ers waren afkomstig uit de eerder genoemde Belastinggroep en leden van de opgerolde RAF-groep die de dans waren ontsprongen. Zij waren in 1941 vanuit Venlo benaderd waar het hoofd van de Limburgse OD, generaal Jans, woonde. Vanwege het andere verzetswerk en de opdracht om pas in actie te komen bij de

bevrijding, lieten ze de OD voorlopig voor wat het was: een verzetsorganisatie in ruste. En zo kon het gebeuren dat er begin 1942 vanuit de landelijke OD-centrale in Den Haag een tweede OD-commandant voor Maastricht werd benoemd, reserve-kapitein Janssen. Twee kapiteins op één schip: dat moest misgaan en dat ging ook mis. Uiteindelijk werd de knoop in september 1943 doorgehakt en moest Janssen het veld ruimen. Probleem opgelost zou je denken, maar niets was minder waar. Intussen had zich een nieuwe commandant in de persoon van Wim de Muralt gemeld. Dat was gebeurd door tussenkomst van een Maastrichtse politiemans die toevallig verbinding had met leidende OD-ers buiten Limburg.

Alsof dat nog niet genoeg was, kwam er eind 1943 nog een derde OD bij, die geleid werd door reserve-kapitein Wetzels. Ook die benoeming hing samen met toevallige contacten met leidende OD-ers van buiten de provincie. Maastricht zat nu opgezaald met drie organisaties van dezelfde snit die volkomen langs elkaar heen werkten. Een bemiddelingspoging in juli 1944 leidde slechts tot hooglopende ruzie. Goed zou het niet meer komen, zij het dat twee OD's uiteindelijk de strijdbijl begroeven en tot samenwerking besloten. De gevolgen laten zich raden: bij de bevrijding van Maastricht in september 1944 verschenen twee OD's ten tonele. Twee, elkaar beconcurrerende OD's die meteen begonnen met het werven van leden om hun taak te kunnen uitoefenen. Een regelrechte blamage, omdat ongewenste elementen de kans grepen om de gelederen binnen te dringen. Een blamage, temeer omdat Maastricht ten prooi viel aan een arrestatiegolf waaraan ook gewone burgers, leden van het politiekorps en andere verzetsgroepen deelnamen. Heel wat onschuldigen werden opgebracht en oude rekeningen werden simpelweg vereffend door de gehate tegenstander in de kraag te vatten. Chaos regeerde. Bij vlagen leek het erop alsof de ene helft van Maastricht de andere helft arresteerde. En dat was nou precies wat de OD had willen voorkomen! Uiteindelijk werd de impasse doorbroken door een nieuwe commandant van buiten Maastricht te benoemen, de uit Horst afkomstige reserve luitenant kolonel Vullingsh.

Het zal duidelijk zijn dat de OD in de eerst bevrijde stad van Nederland een modderfiguur sloeg. Mede door de gebeurtenissen in Maastricht zou de organisatie in de komende maanden roemloos ten onder gaan.

Mogelijk discussiepunt:

Waarom die verdeeldheid binnen het Maastrichts verzet? En had die verdeeldheid gevolgen voor de effectiviteit en het rendement ervan?